

TARİH ALANINDA
GÜNCEL KONULAR VE
AKADEMİK DEĞERLENDİRMELER

Editör: Doç.Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER

yaz
yayınları

**Tarih Alanında Güncel Konular ve
Akademik Değerlendirmeler**

Editör

Doç.Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER

yaz
yayınları

2026

**Tarih Alanında Güncel Konular ve
Akademik Değerlendirmeler**

Editör: Doç.Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5450-56-2

Ekim 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Osmanlı Devletinde Kadının Yeri Üzerine Bir Değerlendirme	1
<i>Mehibe ŞAHBAZ</i>	
Şamanizm'in Türk Kültürüne Yansımaları.....	14
<i>Mehibe ŞAHBAZ</i>	
Osmanlı Hâkimiyeti Altında Makedonya'nın Genel Durumu.....	27
<i>Sadık CAN</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

OSMANLI DEVLETİNDE KADININ YERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehibe ŞAHBAZ¹

1. GİRİŞ

Tarihi süreçte kadınların İnsanlık tarihinin oluşumunda ana etken olduğu bilinmektedir. İlkel toplumlardan olan avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlayan toplumlarda kadınların görevleri arasında çocuk doğurmak ve karınlarını doyurmak için hem evin içinde hem de evin dışında erzak toplamak (Aksoy, 2017:10) kadını toplumda erkeğe nazaran daha üstün kılarken daha sonraki dönemlerde erkek gücünün kullanımını gerektiren teknik araç ve gereçlerin değişime uğraması erkeği toplumda üstün kılmıştır. Medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla birlikte kadınların statülerinin toplumların ihtiyaç ve değer yargılarına göre değiştiğini görmekteyiz. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde kadının yeri o dönemdeki diğer toplumlarla kıyaslandığında Türk kadının toplumdaki konumunun çok yüksekte olduğu görülür (Tuğlacı,1984:11). İslam Öncesi Türklerde kadın neredeyse erkeklerden bazı hallerde daha üstün tutulmaktaydı. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle bu durumun bir süre daha devam ettiği görülse de Arap, Fars ve İstanbul’un alınmasıyla beraber Bizans saray geleneği ne yazık ki Türk kadınına sosyal hayatın gerisine iterek kadını toplumda bir kimlik, bir kişilik arayışı içerisine girdirerek erkeğe karşı onu ikinci plana itmiştir. Aslında İslam hukuku kadına başta miras edinme ve mal varlığını kullanabilme hakkını vermiş ise de Osmanlı Devletinin

¹ Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-0597-925X.

kuruluş ve yükselme dönemini hariç tutarsak, Osmanlı'nın diğer dönemlerinde Türk kadının sosyal durumunun eski Türk törelerine göre gittikçe gerilediği erkeğe göre ikinci plana itildiğini görmekteyiz (Göksel,1992:130). Osmanlı Devletinin duraklama ve gerileme dönemine girmesiyle çöküşü durdurmak için Batılılaşma hareketlerini başlattığını ve Tanzimat Fermanı ile birlikte Türk kadını bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Can, 2025:279).

Çalışmamızda Türk kadının İslamiyet Öncesi ve İslamiyet Sonrası Türk Devletlerindeki konumunu belirledikten sonra bunların uzantılarının Osmanlı Devletine yansımaları ve Osmanlı Devletindeki Türk kadının sosyal, kültürel, iktisadi alandaki yeri ve önemi üzerinde durmaya çalışacağız.

2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE KADININ YERİ

İslamiyet Öncesi Türklerden günümüze kadar gelen süreç içerisinde Türklerde kadının hem sosyal hem de siyasi hayatta çok önemli roller üstlenirken bu roller dine, kültüre, toplum yapısına ve zamana göre değişiklikler göstermiştir. Eski Türklerde kadının yeri hakkında bilgi edinebilmek için öncelikle Oğuş adı verilen aile yapısına bakmamız yerinde olacaktır. Eski Türklerde aileyi oluşturan temel unsurların başında kadın gelmektedir. Eski Türk devletlerinde var olan devlet geleneğinde kadının siyasi konumu Türklere ait bilinen en eski yazıtlardan olan Orhun Kitabelerinde Türk milleti yok olmasın “*Tanrı Türk milleti yok olmasın diye babam İl-teriş Kağan ile anam İl-bilge Hatun’u yükseltti*” diye İkinci Göktürk devletinin kağanın eşi İlbilge Hatun’un adı zikredilmektedir.

Bu durum Türk kültüründe kadının siyasi ve toplumsal değerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir (Kafesoğlu, 2015:141; Tekin, 2010:27). Türklere ait bir başka destanda Dede

Korkut Destanıdır. Dede Korkut Destanında Eski Türklerdeki kadının toplumdaki yeri ve önemini Beyrek “*Baba bana öyle bir kız alıver ki ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmeli, ben hasmuma varmadan o bana baş getirmeli...*” (Ergin, 2007: 64) sözleriyle anlatmaktadır. Eski Türklerin yoğun yaşadığı bölge olan Türkistan coğrafyasının zorlu yaşam koşulları Türkleri zorunlu olarak sürekli bir mücadele içerisine sokmuştur. Eski Türkler bu coğrafyalarda yaşayabilmek için bölgeyi yaşanabilir hale getirmeyi başararak Bozkır Kültürü’nü oluşturmuştur.

Bozkır kültürünün ana unsuru aile olmuş ve aileye de şekil veren de kadın olmuştur. Eski Türkler Türkistan coğrafyasında konargöçer bir yaşamın yanı sıra yerleşik hayata da geçmiştir. Bu yaşam tarzında Eski Türklerdeki kadınların ev işlerine ilaveten tıpkı erkekler gibi başta ata binmek, savaş aletlerini kullanmak, (Roux, 2013:138; Tayga, 1990:20) gerektiğinde savaşlara katılmak, devletlerarasında barışın ve huzurun sağlanması için diplomasinin olmazsa olmazlarından olan elçilik görevlerinde bulunmak ve gerek hanedanlar arasında gerekse yabancı devletlerle siyasi amaçlı evliliklerde bulunmak gelmektedir (Can,2025:78).

Eski Türklerde ülkeyi baştaki Hakan ve onun eşi olan hatun yönetirdi. Hatunlar hükümdar eşleri hükümdar savaşta ise ülkeyi kendileri idare ederlerdi. Bundan dolayıdır ki hükümdarlar Ulu Hatun olarak adlandırılan Türk soyundan gelen kadınlardan doğan çocukları kendisine veliaht tayin ederlerdi. Eski Türk inancına göre Türk soyundan olan bu kadınların hükümdarlar gibi kut özelliğine sahip olduklarına inanılırdı. Yani sınırları korumak ya da müttefiklik kurmak amacıyla gerçekleşen yabancı milletlerle yapılan evliliklerden doğan çocuklar tahtta çıkamazdı.

Eski Türkler pederşahi bir aile sistemine sahip oldukları için soy babadan türemekte olup, annenin de hangi millettten

olduğu oldukça önemliydi. Hatun olarak adlandırılan hükümdar eşleri veliahtlarının Türk soyundan olmayan kadınlardan doğan çocukların tahta geçmesini istemiyordu. Tarihte var olan toplumların uygarlık düzeylerini toplumun en küçük birimi olan aile belirlemektedir. Eski Türklerde Oguş adı verilen aile sisteminde aileyi oluşturan başta erkek, kadın ve çocuğun statüsü oldukça önemli olup, kadının yeri burada oldukça önemliydi. Eski Türklerden itibaren toplumsal hayatının ahenkli bir şekilde sürdürülmesinde hayatın hemen her alanında olan kadın, tarihte statüsünü sürekli korumuştur. Eski Türklerde devleti yöneten kadın ve erkeğin kut özelliği taşıdığına inanıldığı için erkeklerle kadın eşit haklara sahip olup, gündelik hayatta olsun askerî ve siyasî hayatta, devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. Öyle ki Eski Türklerde bir emirname yazıldığında hatun ve hakan emrediyor şeklinde yazılırdı (Gültepe, 2013:181). Devletin başında olan Hakan, tek başına elçileri huzuruna kabul edemezdi. Ancak böyle durumlarda yabancı elçiler sağda hakan solda hatunun oturduğu yani her ikisinin de olduğu durumlarda huzura çıkarlardı. Eski Türklerde hatunlar sadece elçilerin kabulünde değil düzenlenen savaş ve eğlence toylarında, şöenlerde, kenkeş meclislerinde, dini ritüellerde harp ve sulh meclislerinde hatun hakanın yanında yer almaktaydı (Sever, 2022:129).

Türk Dil Kurumuna göre diplomasi “uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü; yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı; bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği; bu görevlilerin oluşturduğu topluluk; güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik” olarak tanımlanmaktadır (Morkoç, 2022:62). Türkler İslamiyet’in kabulünden önce de bulundukları bölgeleri hâkimiyeti altına almak ve yeni yerleri fethetmek için diplomasiden faydalanmışlardır. Bu sayede zekâ ve savaş sanatındaki hüneleriyle diplomasinin gereklerini yerine getirmişler ve varlıklarını sürdürmüştür. Eski Türklerde Türk

kadınının diplomasiye hakanların iktidar mücadelelerine etki ederek veya devleti birlikte yöneterek yön verdiğini görmekteyiz. Eski Türklerde bilinen ilk kadın hükümdarlardan Tomris'in ailesi tarafından iyi bir savaşçı olmasının yanı sıra iyi bir lider olarak yetiştirildiğini görmekteyiz (Markoç, 2022:62).

Eski Türklere ait yazılı kaynaklardan önce Türk kadınına verilen değeri mitolojik anlatılarda kadının yerinin Tanrı katında erkekten üstün olduğu görülür. Eski Türklerdeki dini inanışa göre Tek tanrılı dinlerin yanı sıra dünyevi işlerle ilgilenen ruhlardan bahsedilmektedir ki bu ruhlar dışil ruhlar olup, insanlarla ilgilenmeleri için tanrı tarafından görevlendirildiğine inanılmaktadır. Bu ruhlar toprağı koruyan ruhlar olarak Ulus Ana, devleti ve toprağı koruyan Toprak Ana olarak bilinmektedir ki toprağın bereketi ve yeşermesi onun sayesinde olur (Deniz,K., Özkartal, M., 2022:323, 326). Türk boylarının bir kısmında mensup oldukları boyun ağaçtan türediklerine inanmaktadırlar. Ağaç kovuğı anlamına gelen Kıpçaklar kendilerinin ağaçtan türediklerine inanmışlardır (Deniz,K., Özkartal, M., 2022: 326).

3. OSMANLI DEVLETİNDE KADIN'IN YERİ

Eski Türklerde kadın yeri ve önemi erkeklerden bazı durumlarda üstün tutulurken, Türklerin İslam Dinine girmesiyle bu durumun bir süreliğine devam ettiği ve sonrasında Arap, Fars ve Bizans saray geleneğinin de etkisiyle Türk kadını sosyal hayatın gerisine itildiğı görülmektedir. Bu durum Türk kadını toplumda bir kimlik arayışı içerisine sokarak erkeğı karşı onu ikinci plana itmiştir. İslam hukuku kadına başta miras edinme ve mal varlığını kullanabilme hakkını vermesine rağmen Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükselme dönemini saymazsak, Osmanlı Devletinin duraklama, gerileme ve çöküş dönemlerinde Türk kadının sosyal durumunun Eski Türk törelerine göre gittikçe kötüleştiğini görmekteyiz (Göksel,1992:130). Osmanlı

Devletinde İslam dininin kabulüyle hukuksal ve toplumsal yaşamdaki farklılıklar kadının yaşantısına da etki etmiş, bazı geleneksel ve dinsel gerekliliklerden dolayıdır ki toplum içerisinde kadınlara bazı kısıtlamalar uygulanmıştır. Ancak Osmanlı Devletinin bu duruma, kadının değerini düşüren kısıtlamalar olarak değil de onun değerli bir varlık olarak gördüğü için bu kısıtlamalara gidildiği ileri sürülmektedir. Ancak Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle Türk toplumunda kadınların konumu ile ilgili birçok alanda geleneksel ve dinsel anlamda kısıtlamalara gidildiyse de Osmanlı şer’i mahkemeler yoluyla İslam hukuku ile kadınların haklarını güvence altına almaya çalışmıştır. Osmanlı Devletinin bu çabalarına rağmen miras edinme ve bırakma, evlenme ve boşanma gibi meselelerde erkeklerle eşit haklara sahip olamamışlardır. Bu duruma en büyük sebepte toplumun kadına bir nesne olarak yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Yine de Osmanlı Devletinde uygulanan şeriat mahkemelerinde kadın ve erkek arasında eşitlik sağlamasa bile kadının haklarını korumak için kadınlarının şeriat mahkemelerine de başvurduğu da olmuştur. (Şimşek, 2020:2).

Osmanlı Devletindeki kadının toplum içerisindeki konumunu anlayabilmemiz için evvela şerri hukuka göre göre düzenlenen aile yapısına bakmamız yerinde olsa da farklı dinlerden ve farklı milletlerden oluşan Osmanlı Devletindeki aile yapısı kültürlere göre şekillendiği için aile yapısı üzerinde bir genelleme yapamayız. Öncelikle Osmanlı Devletindeki evlenme ve boşanma yapısına bakacak olursak, Osmanlı Devleti’nin aile yapısında maddi durumu olmayan erkeklerin ikinci, üçüncü kadının maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap veremedikleri için çok evliliğin olmadığı görülse de maddi olanakları olan erkeklerde birden fazla evliliklerin yapıldığı bilinmektedir (Yalçın, 2024:597). Osmanlı Devletinde İslam Dininin kadınlara vermiş olduğu kadının toplumsal değerini korumak ve kadını güvence altına almak amacıyla “Mehir” adı altında maddi kaynak

vererek bir nevi güvence altına almak istemiştir. Osmanlıdaki Boşanma sadece erkeğe verilmemiş olup. Şerri hukukta kadına boşanma hakkı “Hul” adı verilen boşanma hakkıyla verilmiştir. Kadının Hul hakkı ile boşanmak istemesi karşılığında eşine maddi tazminat ödemesinin yanı sıra bu evlilikten edinmiş olduğu Mehir gibi haklardan da vazgeçmek zorundadır (Yalçın, 2024:597).

Osmanlı Devletindeki kadının miras meselesine gelince Şer’i hükümler göz önünde bulundurulduğunda kadınlar tıpkı erkekler gibi eşit bir şekilde miras paylaşılmış ve Örfi hukuka göre de miri arazi ya da vakıflar kadın erkek arasında eşitliği öngörmüştür. Ancak Kur’an Ayetine göre erkek ve kız kardeşler arasındaki miras paylaşımında erkeklerin miras payı kadınlara göre iki katıdır. Bu duruma sebep olarak da erkeklerin evin tüm ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalması gösterilmiştir (Akyılmaz, 2007:843).

Şeriat hukukunun hükümlerince kadınların fitratları gereğince aşırı dalgınlık, şaşırma, yanılma gibi özelliklerinden kaynaklı şahitliklerinin şüphe içerdiği düşüncesiyle mahkemelerdeki tanıklıkları konusunda iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine eş tutulmuştur.(Dalgın, 2005:10; Velidedeoğlu, 1970:34,36).

Osmanlı Devletinde kadınlar herhangi bir suç işlerlerse kolcu adı verilen kişiler suçların önüne geçmek için görevlendirilmiştir. Osmanlı toplumunda kadınlar af dilerlerse suçları affedilirdi. Aksi takdirde cezai müeyyideler uygulanır kadın hapisanelerine kapatırlardı.

Osmanlı Devleti birçok dinden ve milletten oluştuğu için kadınlarda mensup oldukları toplumların yapısına göre eğitim alırlardı. Daha evvelden dini eğitim almış olan kadınlar şeyh, hoca ya da âlimlerden eğitim alırlarken, hiçbir eğitim almayan kadınlara yabancı bir erkekle konuşmak günah sayıldığını eğitim

alamazlardı. Kız çocukları, erkek çocuklarıyla 5 -6 yaşları arasında sıbyan mektepleri adı verilen mekteplerde eğitim alsalar da erkek çocuklarının eğitim hayatını devam ettirdiği görülürken kız çocukları için eğitim hayatları mensup olduğu toplumun yapısı, statüsü ve yaşadığı yere göre değişiyordu (Yalçın, 2024:597). XVII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devletindeki eğitim politikası da değişmeye başlayarak pozitif bilimlerden uzaklaşmıştır. Bu durum hem sosyal ve siyasi yapıya hem de dinî hayata etki ederek Osmanlıdaki kadının olumsuz konumunu daha da kötüleştirmiştir. Osmanlı Devletindeki kadınlar aile hayatlarındaki değerlerini devam ettirirken sosyal hayatta erkeğe göre statüsü daha da gerilemiştir. Örneğin kadınların eşini seçmesi ve boşanması kadının isteğine bırakılmamış ve ailenin reisi erkeğe bırakılarak kadının yaşam alanı erkeğin izin verdiği sınırlar içerisine kalmıştır (Erbay, 2019: 13). Böylece Osmanlı toplumundaki kadının yaşam alanı evi ve tarlası arasında sınırlandırılmıştır. (Aksoy, 2017:16). Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanının ilanına kadar kadınların kılık kıyafetleri ve sokağa çıkma günleri fermanlarla belirlenmekteydi. Osmanlı da kadın, aile çevresi dışında bir eğitim almaz ve bir meslek de edinemezdi (Aksoy, 2017: 17).

Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle bu fermanın getirmiş olduğu zihniyet sayesinde kadınlarla ilgili yeni düzenlemeler olmasa dahi diğer işlerde olduğu gibi kadınları ilgilendiren konularda da değişimler yaşanmıştır (Bingöl, 2014: 111;Yavuz, Ertem, 2021:74). Kız çocuklarına ilk ve ortaokullar (Kışlalı, 2010: 182) meslek okulları, sanat okulları ve kız öğretmen okulları açılarak kız çocukları buralarda eğitim görmelerine izin verilmiştir. Osmanlı Devletindeki kadının toplumdaki yeri II. Meşrutiyetin ilanıyla farklılaşma sürecine girerek Osmanlı toplumunda kadın eskiye nazaran daha özgür ve laikleşme sürecine girmiştir (Erbay, 2019: 14). II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra bir takım kadın hareketleri başlamış ve

kadın dernekleri kurularak (Can, 2025:278), Osmanlı toplumunda kadın haklarını savunan dergiler çıkarmaya başlamışlardır. O zamana kadar görülmemiş büyüklükte geniş bir coğrafyada ve geniş katılımlı I. Dünya Savaşının yol açtığı kayıplar sebebiyle erkek nüfusunun azalması ile birlikte kadınların toplum ve çalışma hayatında etkin bir rol almalarının önü açılmıştır. Mili mücadele döneminde kadınların Anadolu'nun birçok yerinde kadın dernekleri kurarak kurtuluş savaşına destek verdikleri de bilinmektedir. Cumhuriyet'in ilanıyla Türk kadının toplum yaşantısının hemen her alanda değiştiği ve Cumhuriyetin kurucu Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk kadınlarına Batılı Ülker'inin birçoğunda olmayan geniş haklar verilerek erkek ve kadının her alanda eşit haklara sahip olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ

Eski Türklerin yoğun yaşadığı Türkistan coğrafyasının elverişsiz yaşam koşulları kadın ve erkeği bütünleştirerek bu olumsuz koşulları elverişli hale getirmesine ve Bozkır kültürünü ortaya çıkarmasını sağlamıştır. Bu kültürün öncelikli olarak yaşam koşulları, inanç sistemi Eski Türklerde kadının toplumda sosyal konumunu belirlemiştir. Eski Türklerde kadına verilen değeri diğer toplumlarla kıyaslandığında bazı durumlarda erkeklerden daha üstün olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde kadın toplumun ana çekirdeği olan ailede sadece anne olarak çocuk doğurmak, ev işlerini yapmanın yanı sıra ata binmek savaş araç ve gereçlerini kullanmak savaşa katılmak, devlet yöneticiliği, toylara başkanlık ettiği, elçiliklerin kabulünde hazır bulunduğu, adına emirnameler yazıldığı bilinmektedir. Türklerin İslam Dinine girmesiyle bu durum kısa bir sürede olsa devam ettiği görülse de Arap, Fars ve Bizans saray geleneğinin Türk kadını sosyal hayatta erkeğe göre ikinci planda bırakmıştır. Bu durum Osmanlı Devletinde Türk kadını toplumda bir kimlik,

arayışı içerisine girdirmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alması sonrası Bizanslılarla ilişkilerde bulunulmuş, Osmanlı Devleti Fatih sonrası Bizans saray geleneğinden ister istemez etkilenmiştir. Bu etkileşim başta harem kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca İslam Dininin öğretilerinin yanlış yorumlanması Osmanlı toplumunda kadını erkeğe göre geri plana itmiştir.

Osmanlı Devleti çöküşünü durdurmak için bir takım Batılılaşma hareketlerine başlatmış ve hareketlerden olan Tanzimat Fermanıyla birçok alanda değişimler yaşanmıştır. Bu fermanla her ne kadarda olsa kadınlarla ilgili bir madde olmasa da kadınların toplumdaki yerini tartışmaya açmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ile kadınlar haklarını savunarak kadın dernekleri ve kadın haklarını içeren dergilerde yazılar yazılmaya başlanmıştır. Bu çabalar kısa bir süre sonra olumlu sonuçlar vererek Türk kadını ailede, eğitimde sağlık alanında haklar verilmiş ise de bu durum sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Mustafa Kemal Atatürk Türk kadınına her alanda hak ettiği hakları vermiştir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, İ. (2017). “Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”, *Yasama Dergisi*, 32, ss. 7-20.
- Akyılmaz, S.G, (2007). “ Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt11, S1-2, Kırşehir.
- Bingöl, O. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı) I, ss. 108-114.
- Can, S. (2025). *Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarlarının Gayri Müslim Kadınlarla Yapmış Oldukları Siyasi Evlilikler ve Sonuçları*, <https://platanuspublishing.com/>", Platanus Publishing, ss.77-85.
- Can, S. (2025). *II. Meşrutiyet Döneminde İttihat Terakki ve Kadın Hareketleri Üzerine Bir Değerlendirme*, <https://platanuspublishing.com/>", Platanus Publishing, ss. 277-287.
- Dalgın, N. (2005). “Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Nasrlardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt:5, Sayı 4, ss. 7-38.
- Deniz, K., Özkartal, M. (2022). “İslam Öncesi Türk Kültüründe Kadının Toplumdaki Yeri Ve Resmedilmesi Toplumdaki Yeri Ve Resmedilmesi”, *Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uluslararası Sempozyum*, 8-10 Mart 2022, Ankara. ss.323-332.
- Erbay, H. (2019). “Tarihsel Süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme.” *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1),”ss. 1-25.

- Ergin, M. (2007). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Göksel, B. (1992). Atatürk ve Kadın Hakları. *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, ss.919-941.
- Gültepe, N. (2013) .*Türk Kadın Tarihine Giriş*, Ankara: Ötüken Yayınevi.
- Kafesoğlu, İ. (2015). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kışlalı, A. T. (2010). *Siyaset Bilim*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Morkoç, A.N. (2022). “Eskiçağ Türk Devletlerinde Diplomasi Ve Kadın”, Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uluslararası Sempozyum, 8-10 Mart 2022, Ankara. ss.62-68.
- Roux, J.-P. (2013) *Türklerin Tarihi*, 10. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sever, M.(2022). Türk Kültüründe “Alp Kadın” Tipi, Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi, Uluslararası Sempozyum, 8-10 Mart 2022, Ankara. ss.129-133.
- Şimşek, V. (2020). “Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine”, *International Journal of Social and Humanities Sciences*,4(3), ss. 196-200.
- Tayga, Y. (1990) *Türklerde Spor Tarihine Genel Bir Bakış*, Ankara.
- .Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuğlacı, P. (1984). *Türkiye’de Kadın-Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, İstanbul: Cem Yayınevi.

- Velidedeoğlu, H.V. (1970). *Atatürk ilkeleri ve Türk Kadınının Çilesi*, İzmir: İzmir Meslek Kadınları Yayınlar.
- Yalçın. N. (2024). “Osmanlı’da Kadın Hakları”, *Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, Volume-5, Issue-4, ss.590-607.
- Yavuz, K. Ertem,A. (2021). “Türk Toplumunda Kadının Statüsüne Genel Bir Bakış”, *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1). ss.69-82.

ŞAMANİZM'İN TÜRK KÜLTÜRÜNE YANSIMALARI

Mehibe ŞAHBAZ¹

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihine baktığımızda Şamanizm en eski bir din öğretisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet Öncesi Türklerin yaşadığı bölge olan Orta Asya ve İç Asya'da Şamanizm'in din adamlarından olan kamlar doğa, ruhlar ve insan arasında bir köprü görevini üstlenerek büyücü sihirbaz ve şifacı olarak (Çoruhlu, 2000:15; Ünlü, 2012:2) Şamanizm'e inanan insanların kültürlerinin yaşamlarını şekillendirmiştir. Tarih öncesi dönemlerden itibaren varlığını bugün Orta Asya ve İç Asya'nın bazı bölgelerinde sürdüren Şamanizm, Tunguz'ca de Evenki dilinde kelimesinden türeyerek büyücüler, sihirbazlar ve şifacılar için kullana gelmiş (Çoruhlu, 2000:16; Aydın, 2005:726) olup, tarihte bilinen diğer inanç sistemleriyle etkileşim içerisinde olmuştur (Boratav, 1994:7). Bu etkileşim İslam Öncesi Türk devletlerinin İslam Dinini kabul etmesiyle de devam ederek günümüzde Türk-İslam kültürünü oluşturan gelenek ve göreneklerde, sanatta, mimari yapılanmada, halk kültüründe varlığını yansıtmaktadır. İnsanoğlu tarihi süreçte kötülüklerden korunmak için bir varlığın veya bir kişinin koruması altına girerek onu ilahlaştırmıştır. İnsanlığın varoluşundan itibaren öncelikli olarak doğal afetlerden korktukları için kendilerince önlem almak istemiş ve bu durumda onları bir takım dini inanç sistemlerine yönlendirmiştir. Bu inanç sistemleri Gök Tanrı inancı, Tabiat

¹ Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-0597-925X.

kuvvetlerine inanma, Atalar Kültü ve Şamanizm gibi dinlere inanmak olmuş ve kötülüklerden korunmak için önce inandıkları dinlerin ilahlarına kurban sunmuşlardır. Bu dinlere inanan başta İslam Öncesi Türk Devletleri ve diğer kültürlerin dini öğretilerini uyguladıkları ritüeller yaşanılan coğrafyaya ve zamana göre farklılıklar gösterse de bu inanç sistemlerinin birbirlerinden etkilendiği ve etkilediği görülür. Daha öncede belirttiğimiz gibi İslamiyet Öncesi Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrası Şamanizm'in öğretilerini İslam Dininin dini unsurlarıyla kaynaştırarak yeni bir kültürel sentez oluşturmuşlardır. Türk kültüründe Şamanizm'in yansımalarının sadece geçmişte değil, aynı zamanda günümüz toplumunun gündelik yaşamında yansımaları bariz bir şekilde görülmektedir. Bu yansımaların Tüm uygarlıklarca farklı bir şekilde de olsa da günümüzde de hala kutlanılan Nevruz kutlamalarında ateş ritüellerin uygulanması, nazardan korunmak için kurşun dökme, nazar boncuğu takma ve bugün Anadolu'nun pek çok coğrafyasında karaçalıyı nazardan korunmak için üzerinde bulundurmak türbe ziyaretleri vs. geleneklerin günümüz modern toplumun hayatında yaşamaya devam ettiğine rastlamaktayız. Ayrıca Şamanizm'in yansımalarını bir bebeğin koruyuculuğunu üstlenen Umay Ana da veya bebeğe zarar vermek istediğine inanılan Al karısının kötülüklerini engellemek için üzerine örtülen kırmızı örtüde, mimari yapıların taç kapılardaki çift başlı kartal motiflerinde karşımıza çıktığını görebiliriz.

2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERİN İNANDIKLARI DİNLER

Geniş bir coğrafya 'ya hükmeden Türkler kendilerine özgü Bozkır kültürünün oluşturmuş olduğu yaşam tarzları gereği elverişli sulak alanları ve ticaret yolları üzerindeki güzergâhları devletlerinin merkezleri haline getirmişlerdir. Bunu oluştururken

de komşularıyla coğrafyanın hâkimiyeti için savaşlar yapmıştır. İslamiyet Öncesi Türk Devletleri sahip oldukları ticaret yolları sayesinde en eski devirlerden itibaren Çin, İran, Hint, Ön Asya ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkiler içerisine girmiş ve bu ülkelerin başta kültürlerine ve dinlerine etki ederek veya etkilenerek birçok ülkenin kültür ve dini inanç sistemiyle etkileşim içerisinde bulunmuştur. İnsanlık, tarihi süreçte içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını o dönemin koşulları ve bakış açılarına göre değerli kılmaya çalışarak kutsiyet kazandırmıştır. Bu durum önce mitleri ve sonrasında da inançları ortaya çıkarmıştır. İslamiyet Öncesi Türkler tarihlerinin başlangıç dönemlerinden itibaren dinlerini teşekkül ederek, dinlerini din ve milli din olarak ayırmışlardır. Buna göre İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinin Orta Asya merkezli inanç sistemlerini atalar kültü, tabiat kuvvetlerine inanma ve Gök Tanrı inancı oluşturmaktadır (Güngör, 2002:262). Tarihte Türkler diğer milletlere nazaran birbirinden farklı birçok dinin veya inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Türklerin oluşturmuş oldukları Bozkır kültürü onları devamlı olarak hareketli kılmıştır. Hâkimiyet sağladığı coğrafyalarda sürekli kalabilmek için komşu devletlerle bazen savaşarak bazen de ticari ilişkiler içerisine girerek temasta bulunmuşlar ve bu durumda onların arasında birçok dini ve inanç sistemiyle etkileşim haline getirmesinde etkili olmuştur. Türkler tarihi süreçlerinde Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık, Musevilik, İslamiyet gibi dinlere de inanmışlar ancak Şamanizm'in unsurlarını kabul ettikleri dinin öğretilerine yeniden uydurarak Türk kültüründe yaşatmayı başarmışlardır. Şamanizm sonrası Türklerin kabul etmiş oldukları dinlerde Şamanizm'in öğretileri yasaklar nedeniyle gizli bir biçimde yeni dinlerin içerisinde varlığını sürdürerek birçok kültürel unsurlarda varlığını hissettirmekte olup, günümüzde bu öğretiler Türk geleneksel inancında batıl inançlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayat, 2006:66).

3. BİR DOKTRİN OLARAK ŞAMANİZM

İnsanlık tarihi kadar çok eski bir geçmişe sahip olan Şamanizm dünyanın birçok coğrafyasında bilhassa da İslamiyet Öncesi Türklerin yaşadığı bölgelerde Türk toplulukları arasında şaman (kam) veyahut kâhin (Kaşgarlı Mahmud, 1992) olarak adlandırılmaktadır. Bu özel kişiler ruhlar âlemi ile iletişime geçerek, öteki dünya ile bağlantı kurarak ruhlar âlemi ile sadece şamanlar (kamlar) düzenlemiş oldukları ayinlerde insanlarla ruhlar arasında aracılık yaparlardı (Perin, 2001:71). Bu sayede iyi ruhların yararlı etkilerini sürdürürken kötü ruhların zararlı etkilerini engel olmaya çalışırlardı. Bu ayinlerde şamanların ruhunun kendi vücudundan ayrılarak başka dünyaya gittiğine veyahut ta ruhların şamanın ruhunu teslim aldığına inanılırdı. Şamanizm’e göre dünya “öteki dünya” olarak yukarı ve aşağı dünya şeklinde iki halde bulunmaktaydı. Ayrıca Şamanizm’in özünde doğayı doğa ile iç içe yaşamak ve insanın çevresinde olanları anlaması ve anlamlandırmasını, kişinin ya da toplumun ruhsal dengesinin sağlanması yataarken, hayvan sembollerini kullanarak çıkarmış olduğu değişik ses ve farklı kıyafetleri ile odağı kendine çekmeyi hedeflemiştir. Şamanizm’de genellikle kadınların şaman olduğu görülür. Bu duruma örnek verecek olursak bazı Türk boylarında Yakutlarda olduğu gibi erkek şamanların bazen kadın elbisesiyle dini ritüellerini gerçekleştirdiği de görülmüştür (Kafesoğlu, 1980: 296). Orta Asya coğrafyasında yaşayan başta Türkler olmak üzere Moğol ve diğer devletlerce daha sonraları Gök Tengri adı verilen dine inanmışlarsa da Şamanizm’e inanmaktan da vazgeçmemişlerdir. Sıra dışı özelliklere sahip olan Şaman din adamına mensup olduğu toplumda Tanrı tarafından seçilmiş gözüyle bakılırdı. Şamanlar olağanüstü özelliklerini kan bağıyla alırlardı. Şamanların özelliklerine gelince geleceğe ait rüyalar görerek sürekli olarak nöbet halinde kalırlardı. Manyak adı verilen üzeri bir takım hayvan motifleriyle (bu hayvan motiflerinin her birinin

bir takım anlamları vardı) süslenen Manyak adı verilen kıyafetini giyerek, Ayahuasca adı verilen (bir çeşit iksir) içeceğini Tanrı ile iletişime geçmeden önce içerek davul çalardı. Şamanizm'in öğretilerini yerine getirmeyenlerin ise tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılırdı (Günay, Güngör, 1997: 121). Şamanizm'de şaman din adamı başka âlemlere gittiği zaman, kötü ruhlarla mücadele etmek için davulunu kullanırdı. Öyle ki Şaman din adamı öldüğünde davulu da parçalanarak ormanda ağacın dalına asıldıktan sonra şaman da o ağacın altına gömülürdü (Eliade, 1999: 323). İslamiyet Öncesi Türklerdeki Şamanizm'e göre şaman din adamlarının en önemli görevlerinin başında hastalıkları tedavi etmek, geleceğe dair bilgiler vermek, avlanmak, rüyaları yorumlamak, kaybolan eşya insan ve hayvanları bulmak, mensup olduğu boyuna tanrı ile iletişim konusunda öncülük etmek, iyi ve kötü ruhları memnun etmek, olumsuz tabiat olaylarında Tanrı ile iletişim halinde olmak gibi görevler gelmektedir.

Şamanizm'deki din adamlarının yukarıda saydığımız bazı görevlerin günümüz Türk dünyasında ve Anadolu coğrafyasında bir takım değişikliklere uğrasa da devam ettiği görülmektedir.

4. ŞAMANİZM'İN ETKİLERİNİN TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDAKİ YANSIMALARI

Öncelikli olarak farklı olan kültürlerin birbirlerinden etkilenmesi kaçınılmazdır. İslamiyet Öncesi Türklerin yaşadığı coğrafyalarda yaşayan insanların inanç biçimlerinden olan Şamanizm Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonrada kültürel etkilerini bir gelenek olarak hala devam ettirdiği görülür (Ünlü, 2012:16). Şamanizm'in Türklerin kültüründe ve toplumsal yapısında yeri oldukça önemli olup, bu geleneklerin başta Türklerin yoğun yaşadığı Türkistan coğrafyasında olmak üzere

(İnan, 1986: 207) bugün Anadolu karşımıza çıktığını görebiliriz. Türk kavimleri değişik zaman dilimlerinde İslamiyet’i kabul etmişler ve önceki inançlarından bazı gelenekleri de beraberlerinde getirerek yeni dinleri olan İslamiyet’in öğretilerine ters düşmediği için yaşatmayı başarmışlardır. Böylece Şamanizm’e özgü olan sembol ve ritüellerin yeniden canlanarak Türk kültüründe yerini aldığını görmekteyiz. Ancak bu sembol ve ritüellerin bir kısmı İslamiyet ile bütünleşerek şekil değiştirirken bir kısmının varlığını devam ettirdiği bir kısmının da hiç değişmeden günümüze geldiği görülmektedir. Şamanizm doğayla uyumlu olmanın yanı sıra kötü ruhlara karşı mücadeleyi de ön plana çıkaran pratik uygulamalar geliştirmiştir. Bu pratik uygulamalar dan olan ateşten atlama, kurşun dökme, kına yakma, nazar boncuğu, albastı, yeni doğan çocuğun kırkını çıkarma, saçılar saçma, kurban ritüelleri gibi çeşitli uygulamalar, İslamiyet Öncesi Türk Devletlerindeki inanç sistemlerinin bir parçaları olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu duruma en güzel örnek tüm uygarlıkların tarihi süreçte kutlamış olduğu bilhassa da Türk kültüründe oldukça önemli bir yeri olan nevruz kutlamaları esnasında uygulanan ritüellerdir. Yine göksel varlıklara ve atalar kültü ile ilgili geleneklerin İslamiyet sonrası Türk toplumunda devam ettiğine tanık olmaktayız. Bugün Türklerin yoğun olarak yaşadığı bu coğrafyalarda Şamanizm’in etkilerinin günlük yaşamın birçok alanında kültürel pratiklerin ve sosyal normların bir parçası olduğunu görmekteyiz. Şamanizm’in günümüz modern Türk dünyasında başta Türk sanatı olmak üzere mimaride ve halk inanışlarında geçmişin birer kalıntısı olarak değil de günümüzde yaşayan inanç ve kültürlerin bir yansıması olduğu görülmektedir (Güngörmez, 2013: 15-33).

Tarihte var olan uygarlıklarda farklı isimler altında baharın gelişini müjdeleyen Nevruz bayramının günümüzde bilhassa da Türk dünyasında İslamiyet’in kabulü sonrası da ateşten atlama adı verilen ritüellerle arınmanın ve aynı zamanda

doğanın yeniden canlanması bayramı olarak kutlanmaktadır (Bayat, 2008: 143). Şamanizm inancına göre ateş, insanları hastalıklar ve kötü ruhlardan koruyan bir simge olarak kabul edildiği için ateş bugün Anadolu'nun birçok yerinde insanlar kötü ruhlardan korunmak için Özerlik/Üzerlik adı verilen bir otu yakmış olduğu ateşin üzerine serperek evinin her tarafında gezdirerek kötü ruhlardan korunduğuna inanmaktadırlar. Anadolu'nun birçok yerinde mayısın ilk günlerinde hayvanlar yaylaya çıkarılmadan önce dar ve tek bir kapıdan geçirilmeden evvel kapı eşiğine ateş yakılarak hayvanlar ateşin üzerinden geçirilirdi. Buradaki maksat ateşin üzerinden geçen hayvanların hastalıklara karşı bağışıklık kazanmasını sağlamak ve kötülüklerden arındırmaktı (Bekki, 2007:2-3). Yine Şaman inancına göre ateşe ucu keskin aletlerle yaklaşmanın uğursuzluk getireceğine inanılırdı. Anadolu'nun doğusunda gün batımında ateşe su dökülmesinin uğursuzluk getireceğine inanılırdı (Dilek, 2007: 35). Çukurova bölgesinin birçok köylerinde kızgın suyun yere dökülmesinin kötü ruhları kızdıracağına inanıldığı için yere dökülmezdi.

Şamanizm'in bugün hala Türk kültüründe yansımalarını Türklerin yoğun yaşadığı Türkistan coğrafyası dışında Anadolu'da yaşayan Türkler arasında da yaygın bir şekilde nazar inancı çok yaygın olduğu bilinmektedir. İslamiyet Öncesi Türklerdeki inanca göre nazar boncuğu muska niyetiyle kullanılmaktaydı. Burada nazar boncuğunun kişileri kötülüklerden ve kıskançlık duygularının sebep olabileceği hastalıklardan, sakatlıklardan koruyacağına inanılmasıdır. Bu sebeptendir ki kötülükleri azaltmak için nazar boncuğu günümüzde hala halk arasında işlevini korumaktadır. Şaman inancına göre gerçekleşmesini istemediğimiz bir olaydan korunmak için veya kötü ruhların duymasını engellemek için tahta veya bir nesneye el ile üç defa vurulması Şamanizm'den günümüze kadar gelen batıl bir inanıştır. (Acar, 2017: 54-72).

İslamiyet Öncesi Türklerdeki inanışa göre Türkler Tanrılarını memnun etmek için kanlı veyahut da kansız kurbanları saçı olarak sunarlardı. Günümüzde kanlı ve kansız kurban geleneği Türk toplumlarında hala devam ederken kefarete kurbanları olarak sunulmaktadır. Anadolu'nun değişik bölgelerinde ölen kişilerin ruhu için kesilen kurbanlar ise eski Türklerdeki ataların ruhlarını memnun etme geleneğinin devamı niteliğindedir (Koçak, 2012:72). Yine Şamanizm'den gelen saçı geleneğinde düğün sonrası evlerine gelecek olan gelinin başına bereket ve mutluluk getirmesi için arpa, buğday, şeker gibi şeylerin saçılması bu geleneğin hala yaşadığını göstermektedir. Anadolu'nun birçok yerlerinde de eve gelen gelinin evine bağlı olması için eline bala batırılmış yeşil bir yaprak verilerek evin giriş kapısına sürmesi de bu geleneğin devamıdır.

Şamanizm'de şaman adı verilen din adamlarının en büyük özelliklerinden biride geleceğe ait bilgiler vermek yani kehanette bulunmak olduğu için büyü ve falcılık oldukça önemliydi. İslamiyet Öncesi Türklerde kesilen hayvanın kürek kemiği ısıtıldıktan sonra oluşan şekillere göre geleceğe ait tahminlerde bulunulurdu (Ergun, 2002:176). Bugün buna benzer bir uygulama kesilen hayvanın başı tütsülendikten sonra ortadan ayrılarak kemiğin şekline göre hamile bir kadının doğuracağı çocuğun cinsiyeti hakkında tahminlerde bulunulmaktadır.

İslamiyet Öncesi Türk kültüründe Türklerin kötü ruhlardan korunmak için yakılan kına bugün hemen hemen Türk dünyasında evlenecek olan genç kızların ellerine yakılmaktadır (Kapağan, 2014: 805). İslamiyet Öncesi Türk kültüründe Gök Tanrı inancı gereği gökyüzü cisimlerinden olan Güneş ve Ay'a koruyuculuk özelliği verildiği için büyük saygı gösterilirdi. Bilhassa da Güneş ve ay tutulmasını iyi görmezlerdi Bu tür doğa olaylarından sonra mutlaka olumsuz bir şeylerin yaşanacağına inanırlardı. Çünkü Türkler Güneş ve ay tutulmasını kötü ruhların gök cisimleriyle savaşı olarak nitelendirmekte olup, tutulma

esnasında bağırarak, davul çalarak, atlarına binip havaya mızraklarını fırlatarak gerçekleştirmiş oldukları ritüellerle kötü ruhlardan kurtulduklarına inanmaktaydılar. Bu gelenek kısmen de olsa günümüz Anadolu'sunun bazı yerlerinde uygulanmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2014: 175-190). Bu geleneğin günümüzde devam ettiğini Ay tutulmasında ayın anne ve çocukları koruduğunu, yeni aydan zenginlik ve sağlık dilemek gibi pratiklerin yanı sıra ürünlerini toprağa yeni ayın başında ektiğini görmekteyiz. Türklerdeki Gök Tanrı inancına göre anne ve çocukların koruyucusu olan Umay iyesi ile Ay arasında bir bağlantı olduğuna inanılmaktaydı. Bundan dolayıdır ki bugün bu inancın bir devamı olarak başta Kars, Bingöl ve Tunceli'de hamile kadınların çocuklarının sağlıklı ve güzel olması için Aya baktıkları bilinmektedir. Urfa' ve Kars gibi yerlerde ellerinde siğil olan çocukları Aya batırarak duaya benzer sözler söyleyerek ellerini ovarak tedavi edildiklerine inanmaktadırlar. Yine Anadolu'nun birçok yerlerinde güneşe ve aya karşı çöp, kül dökülmez ve tükürülmez (Kalafat, 2010: 132-137).

İslamiyet Öncesi Türklerin inanç biçimlerinden olan Şamanizm'in izlerinin, geleneksel mimari unsurların yanı sıra süsleme ve motiflerde, resim sanatında da görmekteyiz. Örneğin doğa ile uyum içerisinde olmak, çevre dengesi tasarım Şamanizm'in günümüz mimarisine etkileridir. Bilhassa da ekomimari ve organik mimarinin yapımında doğal malzemelerin kullanılması enerji tasarrufu ve çevreyi koruma gibi projelerin Şamanizm'in etkilerinin günümüz mimarideki yansımalarıdır. Günümüz modern mimarisinde inşa edilen anıtsal yapılarda Şamanizm'e ait motiflere ve tasarımlara rastlanılmaktadır. Bu duruma Kazakistan'ın başkenti Astana'da inşa edilen Bayterek Kulesinin Hayat Ağacını simgelediği görülür (Cansever, 2025:700). Bugün bu durumun yansımaları Anadolu'daki kümbetler olup, Gök Tanrı inancından gelen Gök kubbelerin temsili, çadır tiplmesiyle benzerlik gösterdiği için göçebe

kültürünün mimarideki yansımalarıdır. Anadolu'nun birçok yerlerinde mevcut olan kümbetlerin büyük bir kısmının kubbeleri mavi renktedir (Cansever, 2025:699).

Şamanizm'in süsleme ve motiflerdeki yansımalarına bakacak olursak, sadece estetik amaçlı olmayıp, ruhani özellikler taşıdığı da görülmektedir. Şamanizm'deki süsleme sanatının başında göçebe kültürünün etkisiyle hayvan figürleri ve geometrik desenler gelmektedir. Ayrıca da Hayat Ağacı motifi İslamiyet Öncesi Türk kültüründe önemli bir unsur olup, genellikle doğa ve ruhlarla iletişimi sağladığına inanılmaktadır. Günümüzün modern dünyasında bu sembollerin dokuma, ahşap, taş oymacılığı gibi birçok alanında karşımıza çıktığı görülür (Cansever, 2025:700). Hayvan olarak başta kartal, ejderha, koyun, geyik, aslan, kurt, köpek yer alırken, hayat ağacı, kayın ağacı, Servi ağacı, hurma, zeytin, sedir, incir gibi ağaçlar da hayat ağacı kavramıyla ilişkilendirildiği için kutsal kabul edilmiştir (Velioğlu, 2005: 28).

İslamiyet Öncesi Türk kültüründe var olan akrep, yılan, kırkayak gibi hayvan resimlerinin Şaman kıyafetlerinde şamanları koruyacağına inandıkları için yer aldığını görmekteyiz. Bu resimlerin günümüz modern dünyasında da halı ve kilimler üzerinde de görülür (Ünlü, 2012: 21). Ayrıca kurt, kuş ve bitki motiflerinin de Şamanizm'in günümüze yansımaları olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

5. SONUÇ

Tarih boyunca insanlık doğası gereği bir şeylere inanma ihtiyacı duymuştur. Bu inanma ise bir varlığa veya bir kişiye olmuş ve insanlar ona tapınmak, onun koruması altına girerek bir takım kötülüklerden korunmak istemiştir. Tunguz dilindeki “şaman” (Evenki dilinde) kelimesinden türeyen Şamanizm büyücüler, sihirbazlar ve şifacıları temsil etmektedir. İslamiyet

Öncesi Türk Devletlerinin bilinen en eski inanç biçimlerinden olan Şamanizm'in kökeni Orta Asya ve Ön Asya'ya dayanmakta olup, atalar ruhu ve doğa olaylarına tapınmayı esas kılan inanç ve öğretisi sistemi olarak bilinmektedir. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinin en eski inanç biçiminden olan Şamanizm'de ki din adamlarına Türkler kam (Şaman) adını vermiş ve bu şamanlar, büyücü, kâhin ve şifacı olarak görev yapmıştır. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinin inanç ve öğretisi sisteminde önemli bir yer teşkil eden Şamanizm'in tarihsel süreçte diğer inanç sistemleriyle sürekli olarak etkileşim içerisinde olduğu da görülmektedir. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra Şamanizm'in öğretilerini İslam Diniyle harmanlayarak, kendi öğretilerine ters olanı reddetmiş olmayı da kabul etmiştir. Bu durum ortaya yeni bir kültürel sentezin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şamanizm'in öğretilerinin günümüz toplumunun günlük yaşamının hemen hemen her alanında yansıdığını görmekteyiz. İslamiyet Öncesi Türklerin din öğretilerinden olan Şamanizm'in günümüz Türk-İslam kültüründeki izlerini başta gelenekler ve göreneklerde, sanatta, mimari ve süslemeler de görebiliyoruz. Şamanizm'in günümüz kültürüne yansımaları öncelikli olarak ateş kültü uygulamalarında, Nevruz kutlamalarında, kötü ruhların sebebiyet verdiği nazardan korunmak için uygulanan başta nazar boncuğu takmak veya kurşun dökmek vs. gibi uygulanan ritüellerin Şamanizm kökenli olduğu bilinir. Dünyanın birçok yerine izlerini bırakan Şamanizm'in en çok benimsediği coğrafya 'da Orta Asya olmuştur. Şamanizm'in Türk kültüründeki etkisi kültürel kimliğin bir parçası olarak varlığını bu gün tüm Türk dünyasında sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, H. V. (2017). “Türk halk hekimliğindeki ocak çeşitleri”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 7(2), 54-72.
- Aydın, M. (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya: Din Bilimleri Yayınları, ss. 726-727.
- Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2008). Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamda Yengi Kün (nevruz): mitolojik olgudan mitolojik kurguya. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), ss. 139-148.
- Bekki, S. (2007). “Ateş etrafında oluşan halk inanışları ve nevruz ateşi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 41, ss. 249-254.
- Boratav, P. N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Erken devir Türk sanatı*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Dilek, İ. (2007). “Sibirya Türklerinde ateşle ilgili inançlar, törenler ve bazı efsaneler”, *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (43), 33 – 54.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*, Ankara: İmge Yayınları.
- Ergun, P. (2002). Türk Kültüründe Ağaç (Orman) Kültü (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör, Harun. (2002). “Eski Türklerde Din ve Düşünce”, *Türkler*, Editör: Kemal Çiçek, Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Cilt 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Güngörmez, E. (2013). Eski Türk dini ve Türk İslam kültürü üzerindeki etkileri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 3. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk dini*. Türkler Ansiklopedisi, C.III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 290-304.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kapağan, E. (2014). “Gök tanrı inancı ve bu inanç sisteminin içinde alkış, dua ve dilekler”, *Journal of Turkish Studies*, 9(3),ss. 801-810.
- Kaşgarlı Mahmud. (1992). *Divanü Lügatit Türk* (çev. Besim Atalay).
- Kumartaşlıoğlu, S. (2014). “Türk kültüründe ateş ve ocak iyeleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, 43, ss. 175-190.
- Perin, M. (2001). *Şamanizm*, (çev. Bülent Abraş),İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanrısever, Canan. (2025).” Türk Kültüründe Eski Türk İnanışlarının Etkisi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.14, Sayı 2. ss. 693-706.
- Ünlü, E. (2012). Erken çağ Orta Asya Türk şaman geleneğinde hayvan figürleri ve onların seramik sanatında yorumları (Yüksek Lisans Tezi). Seramik ve Cam Tasarımı Ana Sanat Dalı, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.

OSMANLI HÂKİMİYETİ ALTINDA MAKEDONYA’NIN GENEL DURUMU

Sadık CAN¹

1. GİRİŞ

Fransızca bir sözcük olan Makedonya kelimesinin anlamı türlü, yamalı bohça, karışık sebzelerden (Şahbaz, 2017:133; Şahbaz, 2026; Çayırılı, 1997:1) yapılan yemek anlamına gelmekte olup, üzerinde birçok milletleri barındırmasının yanı sıra askeri ve ticari yolların kavşak noktasında olması nedeniyle bu bölge Balkan yarımadasının merkezi konumundadır. Balkanlarda Türk, Makedon, Sırp Arnavut, Yunan ve Ulah gibi milletler varlığını sürdürürken bu devletlerin zaman zaman tarihin belli dönemlerinde bölgede üstünlüklerini sağlamak için birbirleriyle mücadelelerde bulundukları bilinmektedir (Şahbaz, 2017:133). XIX. Yüzyılda Fransa’da meydana gelen Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik fikirleri başta Osmanlı olmak üzere çok uluslu milletlerin yanı sıra Avrupa devletlerini Balkan milletlerini de etkisi altına alarak Makedonya Meselesini doğurmuştur (Saylak 2016: 4).

Makedonya meselesinde Balkanlarda yaşayan ülkelerin etnik, din, dil yapıları ve eğitim kurumları, aynı bölgede yaşamaları ve tarihsel birliktelikleri Makedonya Meselesini tetikleyen ana unsurlar olmuştur. Osmanlı Devleti XIV. Yüzyıla gelindiğinde Makedonya’yı hâkimiyeti altına almış ve bölgedeki hâkimiyeti 1789 yılında yaşanan Fransız İhtilalinin etkisiyle 1912-1913 yılında gerçekleşen Balkan savaşlarına kadar devam

¹ Öğretim Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölünü, ORCID: 0009-0004-2308-665X.

etmiş ve bölgedeki hâkimiyeti yaklaşık olarak beş yüz elli yıl devam etmiştir.

2. OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRMEDE ÖNCE MAKEDONYA’NIN TARİHİ

Makedonya denilen yer Balkanların güneyinde yer alırken, bölgenin kesin çizgilerle ayrılan bir sınırı yoktur (Kabasakal, Raif 1981: 38). Bölgedeki Arkeolojik bulgulara göre Makedonların varlığını Tunç çağına kadar dayandırabiliriz. Tarihi kayıtlara göre Makedonlar M.Ö. 2000 yılında Anadolu’dan Mora’ya ve oradan Vardar taraflarına, Rusya ile Tuna Nehri boylarından inen kavimlerin karışımı olduğu söylenilse ede (Koçak, Orçun, 2014:362) Anadolu’daki halklardan olduğu da ileri sürülmektedir. Eski Makedonya’nın tarihini M.Ö 356 yılına kadar dayandırılmaktadır. Makedonya’da Büyük İskender Mısır, Suriye ve Hindistan’a kadar krallığını genişleterek krallığını genişletmeyi başarmış ise de bilinen büyük imparatorluklardan olan Makedonya Romalılar tarafından ilhak edilince M.Ö. 146 tarihinde bölgede Roma dönemi başlamıştır. Sonraki dönemlerde ise bölge Makedonya Eyaleti olarak Bulgar Krallığına bağlanmıştır. Doğu Roma İmparatorluğun güç kaybetmesiyle Balkanlar Osmanlı’nın hâkimiyeti altına alınmıştır (Saraç 1995:286). Makedonya da Hristiyan Ortodoks kültürünün yanı sıra Türk-Osmanlıya özgü İslam kültürü az da olsa Yahudi dini ve kültüründen bahsedebiliriz. Makedonya’nın etnik kimliğini din belirlemekte olup (Gökdağ, 2012:5-6) bölge birbirinden farklı kültürlerin etkisinde kalarak 1789 Fransız İhtilalinin getirdiği Milliyetçilik akımına kadar huzur içerisinde yaşamışlardır (Şahbaz,2025:124). Makedonya denilen yer tarih süreçte birçok Avrupa ve Balkan milletlerinin egemenliği altına girmiş ise de Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altında bölge etnik, geleneksel,

dinsel ve kültürel değişimler yaşamasına rağmen Türk İslam kültürünün izlerini günümüze kadar yaşatmayı başarmıştır.

Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra da Türk İslam kültürünün etkilerinin diğer kültürlerle göre daha etkili olduğunu bugün hala varlığını devam ettirdiğini ve Makedonya’da yaşayan ulusal yapıyı renklendirip zenginleştirdiğini görmekteyiz (Şahbaz, 2026).

3. MAKEDONYA’NIN OSMANLI HÂKİMİYETİ ALTINA GİRMESİ VE BÖLGEDE OSMANLI DEVLETİ TARAFINDAN UYGULANAN İDARİ TEŞKİLATLANMALAR

Makedonya toprakları 1371-1912 yıllarında Osmanlının hâkimiyeti altında Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler huzur ve hoşgörü içinde yaşamayı başarmışlardır. 1371 yılında gerçekleşen Mariç Savaşıyla Osmanlı Devleti Makedon topraklarına adım atmayı başarmış daha sonra 1381 yılına kadar Osmanlı Balkanlara yerleşerek, Makedonya’nın yarısı Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altına girmiştir (Hamzaoglu, 2010:135). Osmanlı Devleti 1382-1383 yıllarında ve sonrasında Manastır, Prilepe, İştıp, Koçana, Kıratova ve Köprülü şehirlerini aldıktan sonra Üsküp ve Batı Makedonya’daki şehirleri hâkimiyetleri altına bölgede hâkimiyeti altındaki diğer bölgelerde uygulamış oldukları iskân politikasını buralarda da uygulamaya başlamıştır. Osmanlı’nın hâkimiyeti altında Balkanlarda yaşayan Balkan milletleri her ne kadar da olsa bütünlük oluştursa da birçok din ve ırktan oluşmaktaydı. Balkanlardaki Osmanlı idaresinin ana unsurunu Müslüman-Türk oluşturmakla olup, herhangi bir etnik gurubun üstünlüğü söz konusu değildi (Şahbaz, 2025:53). Makedonya’da Osmanlının egemenliği altında varlığını sürdüren gayrimüslimler kanunlara ve vergisini verdiği sürece oldukça geniş bir dinî müsamaha içinde yaşarlardı. Balkanlarda Türkler

ve Müslümanların en yoğun yaşadığı yerler Bosna, Arnavutluk, Bulgaristan'da Deli Orman, Doğu Rumeli, Dobruca, Makedonya Teselya iken gayrimüslimler ise genellikle şehir ve kasabalarda yaşarlardı (Bora, 1993:88).

Osmanlı Devletinin hâkim olduğu Balkan topraklarında dört farklı etnik gurup bir arada yaşamakta olup, (Tepedenlioğlu,1978:6) bu etnik gurupların günümüze varlıklarını sürdürmesinde Osmanlı'nın Rumeli'yi fethetmesi ve buralarda uygulamış oldukları hoş görü politikasının etkisi büyük olmuştur (Kuran,1997:28; Müstecip,1940:15).

Öncelikli olarak Osmanlı Devleti Balkanların fethine büyük önem vermiş ve fetih sonrasında da bölgede yapmış olduğu iskân politikasını resmi devlet politikası olarak benimseyerek sistemli bir şekilde uygulamaya özen göstermiştir (Şahbaz, 2025:40-41) . Osmanlı Balkanları ilk fetih ettiği yıllarda sürgün politikasını yani yeni fetih edilen bölgelerin güvenliğini sağlamak için askerî amaçla kullanmıştır. Osmanlı hâkimiyeti altındaki diğer bölgelerde kendisine sorun teşkil eden konargöçerleri Rumeli'ye göç ettirerek sınır bölgelerine yerleştirirken onlara askerî statü vererek Yörük Teşkilatı adı verilen askerî bir teşkilat oluşturdu. Bu konargöçerler Trakya, Rodop, Makedonya ve Dobruca bölgelerine yerleştirdi.

Osmanlı Devleti öncelikli olarak Makedonya'ya başta Anadolu olmak üzere buralardan getirttiği Türkleri (Yörükleri-Türkmenleri) Makedonya'nın şehirlerine kasabalarına ve köylerine yerleştirmiştir. Buralara iskân ettirilen Türkmenler-Yörükler sanki bir evden başka bir eve taşınır gibi gelenek ve göreneklerini yerleştirdikleri bölgeye getirerek kültürlerini korumayı başarmışlardır. Osmanlı Devleti tarafından Rumeli'ye göçürülen Türkmenler, Anadolu'dan Balkanlara dillerini ve kültürlerini de götürürken geldikleri yerlerin isimlerini yeni yerleşimlerine verdiler (İnbaşı, 2002:158). Daha sonra iskâna tabi

tutulan konargöçerlerin bu bölgelerdeki nüfusları artmış ve buralarda sosyal ve kültürel hareketlenmenin yanı sıra boş kalan arazilerde bu konargöçerlere tahsis edilmiş ve halk bölgede sosyal hayatın temel gereği olarak ihtiyaçlarını karşılamak için cami, han, hamam, köprü, medrese, zaviye, tekke, kervansaray vs. eserler yaptırarak Makedonya topraklarını Türk İslam ülkesi haline getirmeyi başarmışlardır (İnbaşı, 2002:158).

Osmanlının bu iskân politikasında Tikveş den, Vardar nehri kıyısına, Köprülü'den Demirkapı'ya Yörükler-Türkmenler yerleştirilmiş ve bölge "Yörük Bölgesi" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti bu bölgelere başta cami olmak üzere medrese, tekke, han, hamam, bedestenler, çarşı vb. eserler inşa ederek Makedonya'nın ekonomik, sosyal, kültürel, etnik ve dini yönden de gelişmesini sağlamıştır (Şahbaz,2026) Yine buralarda Osmanlı Devleti kendi idaresi altında başta yürütme organları olmak üzere yargı ve yönetim memurlarından olan kadılar, İslâm âlimlerini, mimarları, mühendisleri vb. uzmanları bölgede görevlendirerek her alanda kendi gelenek, görenek ve kültürünü yerleştirmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti Balkanlara hâkim olduktan sonra bölgeden düzenli vergi almak ve savaşlarda faydalanmak üzere askeri amaçlı nüfus sayımları yaparak bu bilgileri Tahrir Defterlerine kayıt ettirmiştir. Bu sayede hâkimiyeti altındaki Makedonya'nın şehir, kasaba ve köylerinde yaşayanlar evli bekâr, Müslüman, gayri Müslim olduğu ve bunların mal varlıkları hakkında bilgi edinmişlerdir. Osmanlı Devleti bu yöntemle şehirlerde, kasabalarda ve köylerde yaşayan halkı din ve etnik yapısına, sosyal konuma göre gruplandırarak mahallelere ayırmıştır (İbrahimgil, Naldan, 2014:526-527). Osmanlı Devletindeki iskân politikasına göre yerleşim yerine önce camiler inşa edilir ve bu mahallelere bir vatandaşın adı veya bir cami, medrese ve Teke'nin adı verilirdi (Şahbaz, 2026). Osmanlının hâkimiyeti altındaki diğer topraklarda da olduğu gibi bu iskân politikası sayesinde Anadolu'dan Makedonya 'yanın şehir ve

kasabalarına iskân ettirilen Türkler zanaatlarını ve ticareti getirerek bölgenin zenginleşmesini sağlamışlardır.

4. OSMANLI DEVLETİNİN HÂKİMİYETİ ALTINDAKİ MAKEDONYA’NIN İSKÂN EDİLMESİNDE UYGULANAN POLİTİKALAR

Arapça bir sözcük olan iskânın anlamı Sakin kılma, ev sahibi etme ve yerleştirme anlamlarına gelirken (Develioğlu, 2007:451), insanın coğrafya ile ilişkisinin bir evresi olarak toprak üzerine sürekli ya da geçici şekilde yerleşmesini ifade etmektedir. Osmanlı Devletindeki iskân siyasetinde göç ve iskân insanların isteği üzerine yapılmamıştır (Koç,2020:649). Genel anlamıyla iskân beşerî yerleşmedir. Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altında olan Balkanlara uygulamış olduğu bu politika siyasî, ekonomik ve idarî meselelerle ilgili olduğu için devlet politikasına dönüşmüştür (Doğru, 2002:166). Osmanlı Devleti Balkanlarda takip etmiş oldukları bu iskân politikası sayesinde hem siyasete, hem de ekonomiye yön verebilmiştir (Halaçoğlu, 1988:1-2).

Osmanlı Devletinin Balkanları hâkimiyeti altına alınca bu bölgedeki iskân faaliyetlerinin Orhan Gazi döneminden itibaren başladığı ve yeni fethedilen yerlerin güvenliği sağlamak için Anadolu’dan Müslüman Türkleri getirdiği görülür. Osmanlı Devletinin yükseliş dönemine girmesiyle de Balkanlarda kalıcı olarak yerleşmek için iskân politikasının sistemli bir şekilde yaparak devlet politikasına dönüştüğünü görmekteyiz.

Osmanlı Devleti Balkanları feth ettikten sonra bölgede uygulamış olduğu iskân politikasında Osmanlı Devleti, Rumeli’ye adım attığı ilk andan itibaren bölge halkıyla istimalet adı verilen iyi geçinme politikasına ağırlık vererek bölge halkıyla kaynaşarak büyük bir hoş görüyle, dinlerine, dillerine ve kültürel hayatlarına müdahale etmemeye itina ederek bu korumacı tutumunu devlet politikasına dönüştürmüştür (Doğru, 2002:167)

Osmanlı Devletinin eşine az rastlanır bir dinî hoşgörüsü sayesinde Balkanlarda yaşayan bölge halkının çoğunluğu İslamiyet’i kabul etmiştir (Turan, 2018:413) .

Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükseliş döneminde uygulanan istimalet politikasının yerine duraklama ve çöküş döneminde gayrimüslim tebaasına “illet Sistemi” adı verilen sistemi kullanarak herhangi bir ayırım yapmadan önemli görevler verdiği ve onları bu sayede hakimiyeti altında tutmaya çalıştığı bilinmektedir (İnbaşı, 2002:160).

5. SONUÇ

Osmanlı Devletinin bir dönem hâkimiyeti altında olan Makedonya, tarih boyunca bazı Avrupa ve Balkan devletlerince birçok kez fetih edilmiş ise de 1371-1912 yılları arasındaki dönemde Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti altına girmiştir. Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarından itibaren başlayan bölgeye yapmış oldukları fetihler sonrası bölgede kalabilmek için diğer bölgelerdeki uygulamış olduğu iskân politikasını devlet politikası haline getirerek bölgede kendi kültürünün yerleşmesini sağlamıştır. Makedonya isminden de anlaşıldığı gibi karışık türlü anlamına gelen birçok dinden ve milletten insanların yaşadığı yer olması nedeniyle Osmanlı Devleti kendisine özgü olan iskân politikasını bölgeye uygularken İstimalet adı verilen yerli halkla iyi geçinme politikasına ağırlık vermiş, bölge halkına geniş bir hoş görüyle yaklaşarak onların etnik, din, dil ve soyo kültürel yapılarına müdahalede bulunmamıştır. Osmanlı Devleti Balkanlardaki bu korumacı tutumunu ilk başlardan itibaren devlet politikasına dönüştürdüğü için bölge halkı zorlanmadan İslamiyet’i kabul etmiştir. Ayrıca Osmanlının Balkanlarda uygulamış olduğu bu politikalar sayesinde bilhassa da Makedonya’da bir arada yaşayan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudiler birbirlerine hoş görülü davranmışlardır. Ancak bu hoş

görü XIX. Yüzyılın başlarında Fransa da ortaya çıkan Fransız ihtilaliyle bozulmuştur. Bundan böyle Osmanlı Devletinin iç ve dış siyasetinde oldukça önemli bir yer kaplayan Makedonya toprakları her ne kadar da Osmanlının dağılma ve yıkılma sürecinde takip etmeye çalıştığı Millet Sistemiyle parçalanmasını önüne geçilmek istenilmiş ise de başarılı olunamamıştır. Ancak farklı etnik kimliklere ve dini yapılara ev sahipliği yapan Makedonya'da Osmanlı Devletinin takip ettiği bu politikalar sayesinde bölgenin hatırı sayılır bir kısmı Türkleşerek bugün Osmanlı'dan kalan kültürel etkiler günümüzde de varlıklarını hala göstermektedir. Bize düşen görev ise bu kültürü yaşatarak bizden sonraki nesillere bu kültürel mirası aktarmak olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Bora, Tanul. (1993). "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu", *Bilgi ve Hikmet*, ss. 85- 103.
- Çayırılı, Necati. (1997). "İzmir Basımında Makedonya Meselesi (1908-1914)", *Üsküp/Makedonya. Vardar Dergisi*, ss.31-32.
- Devellioğlu, Ferit. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğru, Halime. (2002). "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss.165-176.
- Gökdağ, B.A. (2012). "Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları", *Karadeniz Araştırmaları*, 32(32), ss. 1-27.
- Halaçoğlu, Yusuf. (1988). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hamzaoğlu, Yusuf. (2010). *Balkan Türklüğü (Makedonya, Bulgaristan, Slovenya) Cilt: II*. Skopje: Logos A.
- Hamzaoğlu, Yusuf. (2010). *Balkan Türklüğü (Makedonya, Hırvatistan. Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı) Cilt: I*. Skopje: Logos A.
- İbrahimgil, M. Z. & Funda N. (2014). "Balkan Ülkelerindeki Osmanlı Kültür Mirası Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar Sempozyum Bildirileri Kitabı*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- İnbaşı, Mehmet. (2002). "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss.154-164.

- Kabasakal, Y. & Raif, H. (1981). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Balkan Harbi (1912-1913) C.III. , 1.inci Kısım, Garb Ordusu Yunan Cephesi Harekâtı*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt (Atase) Daire Başkanlığı Yayın Kataloğu.
- Kuran, Ercüment. (1997). *Türk Çağdaşlaşması Çileli Bir Yolda İlerleyiş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Müstecip, H. Fazıl. (1940). *Dobruca ve Türkler*, Köstence: Emel Basımevi.
- Neşriyat.
- Orçun,Ö.& Koçak, O. (2014). “Tarihi ve Kültürel Perspektifte Türkiye-Makedonya İlişkileri”, ,İnternational Conference On Eurasian Economies, ss.362 -366.
- Saraç, Erdoğan .(1995). “Makedonya”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 3, Ankara, ss.285-289.
- Saylak, Sevilya Aslanova. (2016). “Osmanlı Rus İlişkilerinde Makedonya Sorunu (1885-1908)” *Gazi Akademik Bakış*, C.10, S.19, ss.1-33.
- Şahbaz, Mehibe. (2025). "Meşrutiyet'in İlanı ve Sonrasında Balkanların Genel Durumu", *Sosyal Bilimler: Teori, Metodoloji ve Uygulama*, Platanus Publishing, ss.51-62, <https://platanuspublishing.com/>.
- Şahbaz, Mehibe. (2025). “Arnavutluk Meselesi”, *Sosyal Bilimler Değerlendirmeleri*, Afyon Karahisar: Yaz Yayınları.
- Şahbaz, Mehibe. (2025). "II. Meşrutiyet'in İlanı Sonrası Arnavutluk'ta Eğitim ve Kültürel Faaliyetler Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyal Bilimler: Teori, Metodoloji ve Uygulama*, <https://platanuspublishing.com/>", Platanus Publishing.

- Şahbaz, Mehibe. (2017). Makedonya Meselesi, *SOBİDER, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, Eylül 2017, s. 232-251.
- Şahbaz, Mehibe. (2026). Osmanlı Döneminde Makedonya'daki Türk Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyal Bilimlerde Teori ve Uygulamalar*, , Haziran, ss 498-506. <https://platanuspublishing.com/>, Platanus Publishing
- Tepedelenlioğlu, Nizameddin Nazif. (1978). *Sultan İkinci Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar*, İstanbul: Divan Yayınları.
- Turan, Osman. (2018). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken

**TARİH ALANINDA
GÜNCEL KONULAR VE
AKADEMİK DEĞERLENDİRMELER**

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com